

БРАЦЛАВ — селище міського типу Немирівського району Вінницької області. Знаходиться на р. Південний Буг, за 60 км на Пд. Сх. від обл. центру та за 12 км від залізнич. ст. Кароліна. Площа 25,3 км². Насел. 6044 особи (2001, складає 94,6 % до 1989), з них 70 % — українці, 25 % — росіяни, 5 % — євреї. Б. має багатовікову історію. Це одне з найдавніших міст Поділля. Перші писемні згадки про нього належать до серед. 14 ст. Тер. Б., населена з давніх-давен племенами бужан, до 14 ст. перебувала під владою татар. 1362 литов. князь Ольгерд розгромив татар. війська, а звільнені землі Поділля передав у володіння своїм племінникам, братам Каріатовичам, які відбудували старі фортеці й спорудили нові. Серед нових фортець згадується й Б. (Браслав). Назва походить від слів «брат» і «слав», тобто в пам'ять слави братів Каріатовичів. Від 2-ї пол. 14 ст. — у складі Литов.-Руської держави. Від кін. 14 ст. Сх. Поділля стало називатися Брацлавщиною, а його адм. центром став Б. 1463, 1482 і 1497 місто зазнало страшних руйнувань унаслідок набігів крим. татар, але 1497 литов. князь Олександр Казимирович відновив брацлав. замок і дав місту нову назву — Місто св. Петра. 1552 Б. заволодів крим. хан Девлет-Гірей і знищив замок та його укріплення. Після Люблін. унії 1569 Брацлавщина потрапила під владу Польщі. Б. став центром воєводства, яке складалося з Брацлав. і Вінн. повітів. 1564 Б. одержав Маґдебур. право, край на той час став одним зі значних поселень укр. козацтва. 1594–95 відбулося Брацлав. міське повстання — збройний виступ жит. Б. проти місц. старости Ю. Струся, — підтримане С. Наливайком, який навесні-восени 1594 використовував місто як базу для походів у Придністров'я. У вересні 1594 брацлавці разом із козаками розбили ополчення шляхти Брацлав. воєводства і захопили замок. Влітку 1595, після відступу козаків з Поділля, польс. війська зайняли Б. Безперервні ворожі напади на місто призвели до того, що 1598 держ. заклади Брацлав. воєводства були перенесені з Б. у Вінницю. Відтоді почався занепад міста як великого адм. центру. Б. став лише староством, яким володіли

різні польс. магнати. Брацлавчани брали активну участь у козац.-селян. повстаннях 1591–96 під проводом К. Косинського, С. Наливайка. В серед. 17 ст. тут налічувалося 6400 жит., це було одне з великих міст Правобережжя, ремісничий і торг. центр. Насел. Б. брало активну участь у визв. війні 1648–54 під проводом Б. Хмельницького. Влітку 1648 козаки звільнили місто від польс. шляхти. 1649 Б. став центром новоствореного Брацлав. козац. полку. 1650 місто відвідав Б. Хмельницький. 1663–65 — резиденція гетьмана Правобереж. України П. Тетері. За Андрусів. перемир'ям 1667 Правобережна Україна, зокрема й Б., знову відійшли до Польщі. 1671 місто під облогою польс. військ, 1672 захоплене турец. військами. Після 2-го поділу Польщі 1793 Правобережна Україна увійшла до складу Рос. імперії. Б. став центром Брацлав. губ., згодом Брацлав. намісництва, а від 1800 — повіт. містом Поділ. губ. Під час більшов. перевороту 1917 та воєн. дій 1918–20 місто було ареною жорстоких боїв, зокрема у грудні 1919 відбулися бої Запороз. корпусу з денікінцями. 1923 утвор. Брацлав. р-н із центром у Б. Від 1924 — смт. 1921 Брацлавщину пограбовано продзагонами. Брацлавська повітова оперативно-податкова «трійка» 10 листопада 1921 видала наказ № 5: «Выездной сессии продревтрибунала по отношению к плательщикам, не внесшим причитаемого с них налога к 25 ноября, применять самые суровые меры наказания, вплоть до лишения всего надела земли, конфискации имущества, лишения свободы с заключением в концлагерь и введения в села войсковых частей для прокормления их неаккуратными плательщиками» (див.: Г. І. Шульга. Голод на Поділлі. Вінниця, 1993, с. 61). Результатом цих заходів був голод. Ще більших масштабів набрав голод 1932–33. Секретар Брацлав. РК КП(б)У повідомив, що тільки за березень–квітень 1933 від голоду померло 250 осіб. А взагалі за офіційними (звичайно ж, далеко не повними) даними 1932 у р-ні померли від голоду 843 особи, а 1933 — 3670 (див.: там само, с. 99, 118). Бюро Брацлав. РК КП(б)У 27 квітня 1933 констатувало: «...голод набирає дійсно широкого розміру як по кількості сіл, так і по розміру в кожному селі і має тенденцію поширення» (див.: там само, с. 125). Водночас заборонено ЗАГСам вказувати «голод» як причину смерті. 1941 Б. окупов. нім. військами, у жовтні того ж року переданий румунам, визвол. 1944. З ліквідацією 1962 Брацлав. р-ну місто увійшло до складу Тульчин., а 1964 — Немирів. р-ну. Нині на тер. Б. функціонують пром. підприємства: ВАТ «Брацлав» (робляє й виготовляє доільні установки; отримав діамантову Зірку якості та Міжнар. приз якості), ТОВ «Брацлавагробуд». У Б. — 2 заг.-осв. шк., шк.-інтернат,

муз. шк., с.-г. технікум, ДЮСШ та спортивний клуб при с.-г. технікумі, дит. дошкіл. заклад «Ромашка»; лікарня, аптека, клуб. Є 2 б-ки, готель, парк відпочинку. З пам'яток архітектури зберігся Брацлав. костел (18 ст.), будинок муз. шк. (19 ст.). До археол. пам'яток належить також Замкова гора, де існував замок у 14–17 ст. Споруджено меморіал на брат. могилі воїнів-визволителів Б. від нім.-фашист. військ. У серпні 1999 у Б. відкрито єдиний в Україні пам'ятник першому полковнику брацлав. козац. полку Данилові Нечаю. Встановлено пам'ятник Т. Шевченку. На Замковій горі, на старовин. євр. кладовищі, похований рабин Натан — учень і проповідник вчення всесвітньо відомого рабина

Нахмана з Б. — учителя [брацлавських хасидів](#). Це місце паломництва хасидів, які приїждять сюди з усього світу на євр. Новий рік (Рош-Гашана).

Рекомендована література

1. Орловский М. Свящ. г. Брацлав. Историко-статистическое описание уездного города Брацлава Подольской губернии // Подол. епарх. ведомости. 1863. № 8;
2. Малаков Д. В. По Брацлавщине: От Винницы до Тульчина. Москва, 1982.

[Ю. О. Дунський](#)

Бібліографічний опис:

Брацлав / Ю. О. Дунський // Енциклопедія Сучасної України [Електронний ресурс] / Редкол.: І. М. Дзюба, А. І. Жуковський, М. Г. Железняк [та ін.] ; НАН України, НТШ. — К. : Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2004. — Режим доступу: <https://esu.com.ua/article-37667>. – Останнє поновлення : 2023.

2001-2025 © Ця енциклопедична стаття захищена авторським правом згідно з чинним законодавством України ([докладніше](#)).